

Розділ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 343.23:502

І.М. Козьяков

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОХОРОНИ АБО ВИКОРИСТАННЯ НАДР: ПРОБЛЕМИ БЛАНКЕТНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ТА ФАКТИЧНОГО СКЛАДУ СТ. 240 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті проведено діагностику окремих проблем бланкетної конструкції та фактичного складу порушення правил охорони або використання надр, відповідальність за яке встановлюється ст. 240 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: *кримінальна відповідальність, бланкетна норма, бланкетний фактичний склад, правила, використання надр, охорона надр, незаконне видобування корисних копалин.*

В статье произведена диагностика отдельных проблем бланкетной конструкции и фактического состава нарушения правил охраны или использования недр, ответственность за которое устанавливается ст. 240 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: *уголовная ответственность, бланкетная норма, бланкетный фактический состав, правила, использование недр, охрана недр, незаконная добыча полезных ископаемых.*

The article performs diagnostic of certain problems of blanket structure and the actual composition of violation of rules for the protection or subsurface use, the responsibility for which is set in article 240 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *criminal liability, blanket rule, the blanket actual composition, rules, subsurface use, subsurface protection, illegal mining.*

Постановка проблеми. Інститут кримінальної відповідальності за умови його належного та ефективного застосування є дієвим інструментом зниження рівня негативного впливу різноманітних суспільно-небезпечних факторів, відвернення загроз і запобігання негативним наслідкам, які виникають у сфері геологічного вивчення, використання та охорони надр. Кримінально-правовим засобом протидії вказаним правопорушенням є ст. 240 Кримінального кодексу України (КК), якою встановлена відповідальність за порушення правил охорони або використання надр. Але статистичні спостереження щодо її застосування протягом останніх п'яти років

не дають підстав стверджувати про ефективність дії вказаного кримінально-правового засобу охорони правопорядку у сфері надкористування.

За даними Єдиного реєстру досудових розслідувань у 2013 р. обліковано 637 кримінальних проваджень за ст. 240 КК, з обвинувальним актом до суду передано 243. Протягом 1 кварталу 2014 р. обліковано 214 проваджень, з них 29 направлені до суду.

Разом з тим, усі провадження пов'язані із фактами нелегального видобування вугілля в Донецькій та Луганській, гранітів – у Київській і Житомирській, бурштину – у Рівненській областях, підземних мінеральних та питних вод тощо. Тобто це розслідування незаконного видобування корисних копалин загальнодержавного значення – злочину, який шляхом застосування законодавцем сполучника "а також" приєднаний як самостійний загальний склад злочину до ч. 2. ст. 240 КК. Указана норма визначає відповідальність за порушення встановлених правил використання надр, проте власне порушення встановлених правил охорони (ч. 1 ст. 240 КК) і використання надр ані у вказаних, ані в попередніх роках предметом досудового розслідування не були.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З моменту криміналізації у 2001 р. діяння, пов'язаного з порушеннями правил охорони або використання надр, так і не стало предметом ґрунтовних наукових досліджень. Безперечно, вагомий внесок у розробку теоретичних основ вирішення цієї проблеми належить вітчизняним правникам В.І. Андрейцеву, В.І. Антипову, С.Р. Багірову, П.С. Берзіну, С.Б. Гавришу, А.П. Гетьману, О.О. Дудорову, Р.С. Кіріну, Т.В. Корнякові, В.К. Матвійчуку, В.Л. Мунтяну, Б.Г. Розовському, Ю.С. Шемшученку, О.П. Шем'якову, Г.З. Яремко та іншим вченим. Окремі аспекти кримінально-правової охорони надкористування фрагментарно розглядаються в деяких монографічних роботах, присвячених злочинам проти довкілля, науково-практичних коментарях Особливої частини КК і навчальній літературі з кримінального права. Але вони полягають лише в стислому описі ознак даного злочину і не розкривають його специфіки.

Варто виділити лише дисертаційне дослідження Н.В. Нетеси, у якому здійснено комплексний науково-правовий аналіз ознак складу злочину, передбаченого ст. 240 КК і покарання за його вчинення [15]. Авторкою вивчено об'єкт і предмет порушення правил охорони і використання надр, проведено науковий аналіз ознак об'єктивної та суб'єктивної сторони, суб'єкта цього злочину, питання кваліфікації діяння та його відмежування від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень у цій сфері.

Однак залишається низка невирішених проблем кримінально-правового регулювання охорони і використання надр, чим зумовлюється необхідність поглибленого осмислення деяких теоретичних положень конструкції та фактичного складу ст. 240 КК з урахуванням, по-перше, су-

часних тенденцій розвитку науки кримінального права; по-друге, досвіду правотворчості й правозастосування для подальшого вдосконалення кримінального законодавства й практики його реалізації в умовах сьогодення.

Метою статті є здійснення діагностики проблем бланкетної конструкції та фактичного складу порушень правил охорони або використання надр, відповідальність за які встановлюється ст. 240 КК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавець використовує бланкетний спосіб побудови диспозиції ст. 240 КК, де бланком виступають встановлені правила охорони надр (ч. 1) і правила використання надр (ч. 2).

Контент-аналіз тексту Особливої частини КК України вказує на наявність 44 статей (частин) кримінального закону, що містять бланкетну норму із вказівкою на термін "правила". З них найбільша частка (11) зустрічається в розділі XIX "Злочини проти встановленого порядку несення військової служби". Другий за кількістю є розділ VIII "Злочини проти довілля", де розміщено 10 норм бланкетної конструкції, в котрих як бланк зазначені відповідні правила. Однак, словосполучення "порушення встановлених правил" застосовується законодавцем лише у ст.ст. 240, 320, 321, 390 та 422 КК.

Безперечно некоректним буде твердження, що переважна більшість статей, які мають бланкетну конструкцію та містять вказівку на певні правила, не передбачають обов'язковості їхнього встановлення. Проте, саме ця обставина привернула мою увагу. Адже в позитивістському розумінні право є системою загальнообов'язкових *правил* поведінки, котрі встановлюються і охороняються державою. Тому порушення невстановлених правил є неможливим в принципі. До того ж критично сприймається доцільність застосування законодавцем терміну "встановлені" [правила], адже лексичне значення цього слова не містить переважного юридичного змісту*.

Наведені обставини зумовлюють потребу в детальному розгляді випадків застосування такого словосполучення в кримінальному законі.

---

* За першим фундаментальним словником української мови, створеним Б.Д. Грінченком, "Установити (см. установляти, - ляю, - еш, сов. в. установити, - влю, - виш, гл. Установить. *Своїє ціни не установиш.* № 10544 [28, с. 358]. У словнику 1979 р.: Установлений (встановлений), а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до установити. *Грізні жерла гармат, установлених на самім валу, були спрямовані на північ, у відкритий таврійський степ* (О. Гончар, II, 1959, 389) // установлено, безос. присудк. сл. *Зв'язку з другим батальйоном досі не встановлено* (М. Трубляйні, I, 1955, 45) [29, с. 497]. У сучасній словниковій літературі слово "установити" лише в четвертому значенні подається як: створювати, утверджувати, узаконювати щонебудь" [6, с. 1305], при тому зміст розкривається через цитуату, лише умовно пов'язану з легальністю: "[Палажка]: *То ти так і кажи, що це мода, а не закон... А що мода, то кожному не заборониш свою моду установлювати* (Мирн.) [16, с. 650]. — прим. авт.

Так, у ст. 230 КК "Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів", фактично лише в ч. 1 йдеться про порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель". Частиною 2 ст. 321 КК передбачається відповідальність за порушення встановлених правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання отруйних або сильнодіючих речовин. Тут належність, приміром, лікарських засобів до вказаної категорії забезпечується шляхом їхнього віднесення до отруйних чи сильнодіючих речовин, а також встановлення умов обігу та застосування центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я (ст. 1 [21]).

У сфері охорони надр і державного гірничого нагляду реалізацію державної політики здійснює Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляд) [24]. Цим органом створено базу даних – Реєстр нормативно-правових актів з охорони праці (НПАОП) [13] – до якого включено систематизовані та актуалізовані (виділено авт.) нормативно-правові, нормативні та інформаційні матеріали з питань безпеки виробництва та гігієни праці. Окрему частину реєстру НПАОП складають акти з охорони надр, серед яких варто виділити Єдині правила охорони надр при розробці родовищ твердих корисних копалин (НПАОН 00.0-1.01-85). Ці правила розроблені та затверджені Держгіртехнаглядом СРСР від 14.05.1985 № 22 з урахуванням відповідних вимог Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про надра (п. 1.1). У контексті сучасного кримінально-правового дослідження тривожного звучання набувають положення п. 11.9 цього акту. "Посадові особи й інженерно-технічні працівники, винні в порушенні законодавства про надра та невиконання даних Правил, несуть кримінальну, адміністративну або іншу відповідальність відповідно до законодавства Союзу РСР і союзних республік. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про надра та невиконання даних Правил визначається Основами кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік і відповідних статей кримінальних кодексів союзних республік. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про надра та невиконання даних Правил визначається Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 листопада 1978 р. № 8351-IX "Про адміністративну відповідальність за порушення законодавства про надра" [27, с. 119–176].

---

^{***} Тут варто зазначити, що посів і вирощування рослин, що містять наркотичні речовини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів охоплюється автентичною дефініцією "культивування рослин, включених до Переліку" (ст. 1 [23]). У цій частині сутність бланку розкривається у відповідному підзаконному нормативно-правовому акті [19]. — прим. авт.

З моменту затвердження (1985 р.) до цитованого нормативно-правового акта будь-яких змін і доповнень не вносилось. Отже, Держгірпромнагляд України провів їх "актуалізацію" лише шляхом внесення до Реєстру та присвоєння індексу НПАОН 00.0-1.01-85 (як, до речі, й інших актів з цього питання, прийнятих у 1970–1985 рр. Держгіртехнаглядом СРСР).

На неприпустимість такої практики було вказано Мініюстом України під час відмови в державній реєстрації Методичних рекомендацій з охорони надр при розробці корисних копалин, ухвалених у 2012 р. Держгірпромнаглядом України, основу яких складала вказані нормативно-правові акти [25].

Л.Д. Гаухман застерігає: "Природа правової держави диктує необхідність, щоб сфера кримінальної відповідальності визначалася, регулювалася, змінювалася тільки законодавцем і ні за будь-яких умов органами виконавчої влади" [7, с. 245]. Саме неспроможність Держгірпромнагляду як центрального органу виконавчої влади створити на підзаконному рівні систему відповідних нормативних приписів – правил охорони надр – підтверджує слушність такого висновку.

Правова ситуація, що склалася в сфері регулювання охорони надр, належить до тих "зловбодених проблем бланкетності", які О.О. Дудоров пов'язує з питанням: яким чином здійснювати посилання на нормативні акти, які не є кримінальним законом, у випадку неоднозначності їх положень? Адже без розкриття (конкретизації) ознак складу злочину із змішаною протиправністю за допомогою звернення до відмінних від кримінального закону нормативних актів кваліфікація вчиненого за нормою КК із бланкетною диспозицією є неможливою [10, с. 53–54].

Сьогодні дискусія, що розгорнулася між представниками науки кримінального права щодо бланкетності [5; 18; 3 та ін.] зводиться, по суті, до проблеми конструювання кримінально-правових норм. Безперечно, питання бланкетного викладу окремих елементів норм кримінального закону в теоретичному плані неабияк важливе.

Водночас, на мою думку, проблемне поле також існує в питанні фактичного складу, що є не менш значимим для практичного застосування норм КК, етапом якого є кваліфікація. Однак, сутність бланкетності ознак кримінально-правових норм полягає в тому, що "їхній конкретний зміст залежить від іншої, у більшості випадків підзаконної норми, яка належить до іншої галузі права" [12, с. 111]. У процесі кваліфікації злочину, описаного в кримінальному законі бланкетним способом, одночасно з вибором норми Особливої частини КК провадиться вибір "...інших (не кримінальних) законів та (або) інших нормативних правових актів, на які в ній зроблені посилання, і в яких містяться ознаки конкретного складу злочину" [7, с. 21–22]. У науковій літературі слушно наголошується, що практика застосування бланкетних норм завжди чревата можливістю невизна-

ченості й свавілля у правовому регулюванні [7, с. 245]. Безумовно, що правильна кваліфікація забезпечує реалізацію принципу законності у кримінальному судочинстві та призначення справедливого покарання (чи звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання).

С.С. Алексєєв ступінь визначеності юридичних норм (залежно від способу викладу їхніх елементів) пов'язував відношенням відповідності з визначеністю фактичних складів, які відображають можливість (і межі) індивідуального регулювання суспільних відносин компетентними органами. "Відносно визначені (бланкетні), – писав він, – це склади, які не повністю передбачені в юридичних нормах; у нормі зазначені лише фактичні передумови індивідуальних актів; юрисдикційним же органам надається можливість у порядку індивідуального регулювання вирішувати юридичні питання, що належать до даних правових наслідків з урахуванням конкретних обставин справи. Отже, бланкетні склади характеризуються не тільки тим, що за своїми вихідними елементами вони складаються з фактичних передумов індивідуальних актів, але й тим, що фактичні обставини, зазначені в нормі, породжують юридичні наслідки лише через акт юрисдикційного органу" [2, с. 182].

Відтак, бланкетний склад кримінально-правової заборони зумовлює необхідність зазначення у процесуальних документах кримінального провадження (у письмовому повідомленні особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 277 КПК), обвинувальному акті (ст. 291 КПК) чи в судовому рішенні (ст. 369 КПК*)) чинних на момент скоєння злочину нормативно-правових актів іншого (некримінального) законодавства, порушених винною особою. Недодержання цього правила означатиме порушення вимоги щодо конкретизації підозри (обвинувачення). Ураховуючи сказане, складно назвати раціональним підхід деяких учених, що зводиться до максимального перерахування законів і підзаконних актів, якими утворюється "відкритий бланк"*.

Стосовно предмета запропонованого дослідження варто вказати, що в Україні суспільні відносини у сфері геологічного вивчення, використання та охорони надр регулюються понад 400 нормативно-правовими актами. Саме з цих підстав автор статті критично сприймає запропонований у науковій літературі спосіб подолання бланкетності у кримінальному праві через створення додатку до КК, у якому щодо кожної бланкетної

---

* З цього приводу справедливим є висновок О.О. Дудорова, що "... місце посилання на нормативні акти інших галузей законодавства, до яких відсилають бланкетні норми КК, – у мотивувальній частині вироку". Див.: [10, с. 52].

** Наприклад, В.В. Лісяк визначає масив з 28 нормативно-правових актів, через пізнання яких, на його думку, розкривається банкетний зміст диспозиції у ст. 320 КК України. Див.: [14]. — прим. авт.

норми визначити вичерпний перелік відповідних нормативно-правових актів [26, с.176]. Так само, як ізмодельована та запропонована Л.Д. Гаухманом кримінально-правова норма: "... тексти законів, на які зроблені посилання в статтях, або необхідні витяги з них є обов'язковими додатками до Кримінального кодексу" [7, с. 247].

Складно навіть уявити собі такий додаток до ст. 240 КК України, коли, наприклад, у інкорпоративній праці Р.С. Кіріна "Геологічне право України" тексти нормативно-правового матеріалу з питань регулювання лише відносин з геологічного вивчення надр складають обсяг у 56,8 умовних друкованих аркушів [8]. Тому твердження, що такий одноразово здійснений і раціональний захід звільнить практичних працівників провозагосподарських органів від необхідності кожного дня відшукувати потрібні документи та витратити час на шкоду роботі із розкриття та розслідування злочинів, мною сприймається вельми сумнівно. Хіба що можна говорити про заощадження часу правоохоронців від пошуку актів, на які робляться посилання у відповідних нормах КК.

Водночас, на мою думку, фіксація цих актів у будь-якому переліку не вирішує іншої проблеми бланкетного викладу норм – постійної, динамічної зміни нормативно-правових актів, особливо підзаконного рівня. Адже диспозиція бланкетних норм права включає мінливий елемент – правила, які містяться в періодично обновлюваних актах [30, с. 223]. У цьому аспекті найбільша складність у застосуванні ст. 240 КК зумовлюється тим, що левову частку її "відкритого бланку" утворює підзаконний нормативний матеріал. Зазначимо, що в бланкетному викладенні диспозицій у ч.ч. 1 та 2 ст. 240 КК України не міститься посилання ані на конкретні закони (КУпН [22], Гірничий закон України [9]) чи інші нормативні правові акти, ані на види діяльності, які можуть супроводжуватися порушеннями відповідних правил.

Не пояснюється ця ситуація й змістом ст. 3 КУпН, сформульованої у вигляді відкритого переліку: гірничі відносини в Україні регулюються Конституцією України, Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища", цим Кодексом та іншими актами законодавства України¹, що видаються відповідно до них [22]. Законодавцем, на жаль, не була врахована правова позиція Конституційного Суду України при прийнятті Гірничого закону України, яким визначені правові та організаційні

---

¹ Слід зазначити, що відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. під терміном "законодавство" потрібно розуміти прийняті в межах повноважень та відповідно до Конституції України й законів України: закони України; чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; декрети і постанови Кабінету Міністрів України. — прим. авт.

засади проведення гірничих робіт, забезпечення протиаварійного захисту гірничих підприємств, установ та організацій. У ст. 3 [9] законодавство, що регулює гірничі відносини, подано переліком, ще більшим за обсягом, ніж у попередньому прикладі. Гірничі відносини, що виникають у процесі діяльності *гірничих підприємств*, регулюються Конституцією України, цим Законом, Кодексом України про надра, законами України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про аварійно-рятувальні служби", "Про цивільну оборону України", "Про охорону праці", "Про підприємства в Україні", "Про пожежну безпеку", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", іншими законами України та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, зокрема:

– міжгалузевими та галузевими правилами безпеки, що включають норми безпечного ведення гірничих робіт, використання гірничошахтного та електротехнічного устаткування, рудникового та кар'єрного транспорту, вимоги щодо провітрювання та протиаварійного захисту гірничих виробок, додержання пілогазового режиму, виробничої санітарії, охорони праці та довілля;

– міжгалузевими та галузевими правилами технічної експлуатації, що встановлюють вимоги та норми щодо ефективного, безпечного та екологічно чистого проведення гірничих робіт, організації та управління виробництвом;

– єдиними правилами безпеки при підричних роботах, що встановлюють порядок зберігання, транспортування та використання вибухових матеріалів під час проведення гірничих робіт.

Отже, тут законодавець пішов ще далі, розширюючи перелік законодавства, що регулює гірничі відносини міжгалузевими та галузевими правилами безпеки й технічної експлуатації тощо.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що застосованими у нормах ст. 240 КК "відкритими бланками" охоплюються цілі правові інститути, які фактично чітко не окреслені в гірничому законодавстві.

Крім того, регламентація сфери гірничих відносин складається із сукупності норм, закріплених не в якомусь одному, а в різних законах чи інших нормативних правових актах. Наприклад, безпосередньо в Кодексі України про надра [22] норми, якими регулюється охорона надр, розміщені в главі 1 "Основні положення", де визначаються у цій частині: завдання Кодексу (ст. 2), компетенція у сфері регулювання гірничих відносин Верховної Ради України (ст. 7), обласних, Київської та Севастопольської міських рад (ст. 9-1), Автономної Республіки Крим (ст. 9-2), сільських, селищних, міських і районних рад (ст. 10), а також компетенція Кабінету Міністрів України у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр (ст. 8). Стаття 11 [22] визначає органи, що здійснюють державне

управління у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр, а ст. 12 – участь громадян та їх об'єднань у здійсненні заходів щодо раціонального використання та охорони надр. Обов'язки користувачів надр щодо охорони надр закріплені у ст. 24. Ці ж питання охоплює порядок розробки родовищ корисних копалин і переробки мінеральної сировини (ст. 51). Нарешті, власне охороні надр присвячений розділ VI, хоча лише ст. 56 закріплює основні вимоги в галузі охорони надр.

На розвиток цих основних вимог прийнято величезну кількість нормативно-правових актів. Зокрема, для забезпечення повного та комплексного геологічного вивчення надр (абзац 1 ч. 1 ст. 51 [22]) мають бути дотримані всі вимоги, викладені в геологічному законодавстві та відомчих актах [8]. Додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування (абзац 2 ч. 1 ст. 51 [22]) передбачає дотримання не лише відповідного Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами [20], а, залежно від мети та виду надрокористування – й інших нормативно-правових актів. Зокрема, Законів України від 19.11.1997 № 645/97-ВР "Про видобування і переробку уранових руд", від 14.09.1999 № 1039-XIV "Про угоди про розподіл продукції", від 12.07.2001 № 2665-III "Про нафту і газ", від 10.01.2002 № 2918-III "Про питну воду та питне водопостачання", від 06.09.2005 № 2806-IV "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності", від 21.05.2009 № 1392-VI "Про газ (метан) вугільних родовищ", від 12.04.2012 № 4650-VI "Про особливості приватизації вугледобувних підприємств", нарешті, безумовно, Гірничого закону України від 06.10.1999 № 1127-XIV. Крім того, "відкритий бланк", в якому розкривається конкретний зміст порядку надання надр у користування, утворюють постанови Кабінету Міністрів України від 11.08.2000 № 1257 "Про затвердження критеріїв, за якими визначаються незначні запаси корисних копалин", від 15.10.2004 № 1374 "Про затвердження Методики визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на право користування надрами", від 12.12.1994 № 827 "Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення", від 27.01.1995 № 59 "Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів", від 13.06.1995 № 423 "Про затвердження Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією", від 15.07.1997 № 742 "Про надання спеціальних дозволів на користування ділянками надр з метою геологічного вивчення та видобування стратегічно важливих корисних копалин", від 04.07.2011 № 751 "Деякі питання вугільних шахт", від 30.05.2011 № 594 "Про затвердження Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами", а також накази Мінприроди України від 11.03.2013 № 95 "Про затвердження Положення про проведення державної експертизи звітів щодо результатів геологічного вивчення надр, а також інших геологічних матеріалів",

від 11.03.2013 № 96 "Про затвердження Положення про проведення моніторингу та наукового супроводження надрокористування", від 26.07.2011 № 262 "Про затвердження Регламенту погодження Мінприроди України надання надр у користування" тощо.

На мою думку, за таких умов оформлення відповідного гірничо-правового інституту (об'єктивне право, форма виразу прав і обов'язків користувачів надр) відбувається переважно на доктринальному рівні. Г.А. Аксененок і Г.С. Башмаков свого часу слушно зазначали щодо права землекористування та користування надрами, що ці інститути є складними правовими явищами за своїм змістом. Адже суттєва різниця в характеристі та змісті прав і обов'язків суб'єктів користування визначеними природними ресурсами, їхніх правових режимів обумовила необхідність поділу цих інститутів на окремі групи правових норм, якими регулюються відповідні види природокористування [1, с. 30; 4, с. 43].

Наприклад, правовий інститут охорони надр О.М. Олійник визначає як систему встановлених та закріплених у нормах права засобів охорони надр, що включає уже існуючі, вироблені наукою і технікою засоби, які закріплюються в нормах права, та встановлені законодавством суто правові засоби, якими є законодавчі вимоги, контроль та юридична відповідальність у сфері використання та охорони надр [17, с. 49].

За висновками Р.С. Кіріна, у структурі права надрокористування самотійне місце посідає полівидовий комплексний правовий інститут – право видобування корисних копалин, як така система юридичних норм і засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання відносин щодо забезпечення раціональної, екологічно та технологічно безпечної діяльності з вилучення корисних копалин з надр та їх охорони, задоволення потреб суб'єктів у мінеральній сировині та захисту їх прав [11, с. 7, 69].

Л.Д. Гаухман справедливо вказує, що подібне положення покладає на практичного працівника, який застосовує кримінально-правові норми, додаткові обов'язки: знати всі без винятку норми, які складають у комплексі *правовий інститут, що регламентує відповідну сферу суспільних відносин*, проаналізувати ці норми як окремо, так і в їхній сукупності; уміти на основі цього аналізу відшукати саме ті норми, порушення яких містить ознаки конкретного злочину [7, с. 243]. До цього можна лише додати, що слідчий, прокурор і суддя, які здійснюють кримінальне провадження за ст. 240 КК України, мусять знати ще й положення гірничо-правової доктрини щодо права надрокористування, інститутів правової охорони надр, права видобування корисних копалин тощо.

Використана література:

1. Аксененок Г.А. Понятие советского земельного права и его системы / Г. А. Аксененок // Советское государство и право. – 1969. – № 3. – С. 28–34.

2. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в 2-х томах / С. С. Алексеев. – Т. 2. – М.: Юрид. лит., 1982. – 360 с.
3. Арямов А.А. Бланкетность – гордиев узел или кокетливый бантик? / А. А. Арямов // Библиотека уголовного права и криминологии. – 2013. – № 3(3). – С. 4–12.
4. Башмаков Г.С. Право пользования недрами в СССР / Г. С. Башмаков; отв. ред. О. С. Колбасов – М.: Наука, 1974. – 156 с.
5. Бойко А.И. Бланкетность – гордиев узел уголовного права / А. И. Бойко // Библиотека уголовного права и криминологии. – 2013. – № 1(1). – С. 7–16.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с.
7. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман. – М.: АО "Центр ЮрИнфоР", 2001. – 316 с.
8. Геологічне право України : системат. зб. нормат-прав. актів / Уклад. Р. С. Кірін. – Дн.: Нац. гірнич. ун-т, 2012. – 1023 с.
9. Гірничий закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433. Див., також: Козьяков І.М. Науково-практичний коментар Гірничого закону України / І. М. Козьяков, Р. С. Кірін. – Дн.: Нац. гірнич. ун-т, 2011. – 504 с.
10. Дудоров О.О. Вибрані праці з кримінального права [перед. сл. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького] / О. О. Дудоров; МВС України, Луганський держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 952 с.
11. Кірін Р.С. Правове забезпечення видобування корисних копалин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Кірін Роман Станіславович; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 241 с.
12. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений / В. Н. Кудрявцев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: "Юрист". – 2001. – 304 с.
13. Лист Держгірпромнагляду від 12.07.2006 № 03/3638 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnor.com.ua/normativdergnaglyad.htm>
14. Лісняк В.В. Банкетний характер диспозиції у ст. 320 Кримінального кодексу України / В. В. Лісняк // Наука і правоохорона. – 2013. – № 3(21). – С. 154–162.
15. Нетеса Н.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. В. Нетеса ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х., 2012. – 20 с.
16. Новый словарь украинської мови: у 4-х томах / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – Т. 4. Роб — Я. – К.: Аконтіт, 2001. – 924 с.
17. Олійник О.М. Правове регулювання охорони надр за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Олександр Миколайович Олійник; Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України. – К., 2010. – 205 с.

18. Пикуров Н.И. Надо ли разубрать гордиев узел бланкетности? / Н. И. Пикуров // Библиотека уголовного права и криминологии. – 2013. – № 2(2). – С. 4–10.

19. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2010 № 66 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 21. – Ст. 885.

20. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами : постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 № 615 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 45. – Ст. 1832.

21. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 22. – Ст. 86.

22. Про надра : Кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

23. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60.

24. Про Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 408/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1241.

25. Про скасування наказу МНС України від 18.10.2012 № 1268 "Про затвердження Методичних рекомендацій з охорони надр при розробці корисних копалин" : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України від 20.11.2012 № 1333 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN80783.html

26. Пудовочкин Ю.Е. Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых Государств / Ю. Е. Пудовочкин, С. С. Пирвагидов; Ассоц. Юрид. центр. (Серия: Теория и практика уголовного права и уголовного процесса). – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 295 с.

27. Сборник руководящих материалов по охране недр при разработке месторождений полезных ископаемых / Госгортехнадзор СССР. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Недра, 1987. – 591 с.

28. Словарь української мови : в 4-х т. / Упоряд. з додатком власного матеріалу Борис Грінченко ; НАНУ, Ін-т укр. мови, Редакція мовознавства та словників. – Т. 4: Р — Я. – К.: Наукова думка, 1997. – 616 с.

29. Словник української мови : в 11 томах. – Т. 10 : Т — Ф / редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.] ; ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 1979. – 660 с.

30. Теория государства и права. Часть 2. Теория права : учеб. / Под ред. М. Н. Марченко. – М.: Зерцало-М, 2011. – 336 с.